

Velkommen som **GÅRDBRUKER** på Hadeland og i Nittedal!

Informasjonshefte for de som overtar gård eller
begynner drift på gårdsbruk på Hadeland og i Nittedal

Velkommen som eier/bruker av landbrukseiendom på Hadeland og i Nittedal!

Landbrukets fagråd Hadeland og Nittedal og Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal vil med dette informasjonsheftet ønske deg varmt velkommen som eier/bruker av landbrukseiendom på Hadeland og i Nittedal!

Vi håper heftet vil hjelpe deg/dere med å ta beslutninger framover som er riktige for deg og din eiendom. For å gjøre de rette valgene, er det viktig å skaffe seg mest mulig informasjon om de mulighetene som finnes. Kunnskap er viktig for å lykkes enten man skal drive innenfor det tradisjonelle eller med nye næringer i landbruket. Vi håper at dere oppdager at det er mange spennende muligheter innafor landbruket på Hadeland og i Nittedal.

I dette info-heftet for nye gårdbrukere, håper vi at du/dere finner en del nyttig info som du trenger for å drive med gård. Dersom du ønsker mer informasjon om noen av de ulike temaene som er omtalt nedenfor, er du velkommen til å komme innom på Landbrukskontoret for å få en orientering.

Landbrukets fagråd/Landbrukskontoret vil gjerne ha en tilbakemelding på om du kan være interessert i å delta på samlinger hvor du kan få mer info om det drive/eie et gårdsbruk og ikke minst møte andre nye gårdbrukere.

Lykke til!

Med vennlig hilsen

Thormod Smedsrud
Leder Landbrukets fagråd Hadeland og Nittedal

Einar Teslo
Leder Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal

INNHold:

1. Innledning

1.1	Hva slags info dette heftet inneholder	4
1.2	Hva jobber noen av de ulike lokale kontorene med	4
1.3	Mer info på internett	4

2. Generell info om ulike temaer

2.1	Lover og regler	4
2.2	Regnskap og føring av ulike oppgaver	4
2.3	Tilskuddsordninger landbruk	6
2.4	Om miljø og kvalitet	7
2.5	Informasjon om gårdskart og jordleieavtaler	8
2.6	Erstatningsordninger	9
2.7	Skogbruk – planer, hogst og tilskuddsordninger	9
2.8	Krav ved endring på landbrukseiendom	10
2.9	Aktuelle internettadresser og telefonnummer	11

3. Informasjon om en del bedrifter og organisasjoner med tilknytning til landbruket på Hadeland og i Nittedal, og som også er medlemmer av Landbrukets fagråd Hadeland og Nittedal

12

4. Barne- og ungdomsorganisasjoner innen landbruket på Hadeland og Nittedal

15

1. Innledning

1.1 Hva slags info dette heftet inneholder

Dette heftet er et forsøk på å gi deg som ny gardbruker, kortfattet info om noen viktige temaer. Du må følge opp sjøl med å stille spørsmål til ulike personer – på Landbrukskontoret, hos andre instanser, hos de ulike bedriftene og organisasjonene som er tilknyttet landbruket på Hadeland, og hos andre gardbrukere.

Landbrukets Fagråd er en organisasjon (forening) som består av mange medlemmer som er organisasjoner og bedrifter tilknyttet landbruket på Hadeland og Nittedal, samt kommunene på Hadeland og Nittedal kommune. Kontorsted er på Landbrukskontoret. Formålet til organisasjonen er å styrke landbruket på Hadeland gjennom å sette i gang og koordinere rådgivningstiltak i regionen. Fagrådet har tatt initiativ til dette informasjonsheftet.

Landbrukskontoret er felles for de tre Hadelands-kommunene og for Nittedal og er plassert på rådhuset i Gran kommune, på Jaren.

Videre følger litt info om generelle temaer som kan være nyttige for gardbrukere og litt info om ulike organisasjoner og bedrifter som er tilknyttet landbruket på Hadeland.

1.2 Hva jobber noen av de ulike lokale kontorene med

- Landbrukskontoret: Saksbehandling og veiledning i forhold til jord- og skogbrukslovgivning, arealforvaltning og ulike tilskuddsordninger.
- Landbrukets Fagråd: Arrangerer kurs og faglige møter og samordner faglige møter for landbruksnæringa og driver prosjekter.

Foto: Ingrid Oftedal.

- Regnskapskontor: Regnskapsførsel. Økonomisk rådgivning i forbindelse med eiendomsoverdragelse, og økonomisk rådgivning for videre drift / planer for garden. Registrering i ulike registre i Brønnøysund.

1.3 Mer info på internett

- Dette infoheftet ligger også på Gran kommunes hjemmeside www.gran.kommune.no. På forsida der, klikk på boksen med. "Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal". Se boksen med «Skogbruk og jordbruk» og deretter boksen «Jordbruk og husdyrhold». Inni den finner du «Ny gårdbruker på Hadeland og i Nittedal».
- Mer info om en del av de generelle temaene kan du finne på internett på Gran kommunes hjemmeside, under «Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal»
- Du kan også finne en del nyttig info under «Ordninger for jordbruk» på Landbruksdirektoratets hjemmesider. Se <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk>. Og du kan finne info under «Eiendom» på samme sted: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/eiendom>

2. Generell info om ulike temaer

2.1 Lover og regler

Regelverket er en viktig del av velferdssamfunnet. For deg som gardbruker, er blant annet disse lovene viktige:

- Beiteloven	- Matloven
- Dyrevelferdsloven	- Merverdiavgiftsloven
- Forurensingsloven	- Regnskapsloven
- Grannegjerdeloven	- Skogbruksloven
- Jordloven	- Svine- og fjørfeproduksjonsloven

Andre typer regelverk er forskrifter, rundskriv og retningslinjer. Disse gir mer detaljerte og utfyllende regler enn lovene. Nettsida www.regelhjelp.no er en portal der du finner andre nettsteder med info om krav til bl.a. I andbruket mht. HMS. I tillegg kan du finne lover og forskrifter på www.lovdata.no.

Rundskriv og retningslinjer for en ordning finner du på nettsidene til det organet som forvalter ordninga.

2.2 Regnskap og føring av ulike oppgaver

2.2.1 Regnskap

De fleste landbruksforetak har avgrenset regnskapsplikt, d.v.s. at de slipper å levere årsregnskap til Brønnøysund, men må levere skattemelding for personlig næringsdrivende med nødvendige vedlegg (2.2.7 – 2.2.8).

2.2.2 Faktura

Du skal sende ut faktura snarest mulig og seinest en måned etter at varen eller tjenesten er levert. Fakturaen skal inneholde fakturanummer, navn og organisasjonsnummer til avsender, dato for fakturering og forfall, type tjeneste og sum. Dersom du er registrert i merverdiavgiftsmanntallet, skal du spesifisere merverdiavgifta på fakturaen. Fakturanummeret skal enten være forhåndsnummerert eller generert elektronisk i et datasystem. Dersom det er feil på en faktura du har laget, skal denne ikke kastes. Du må lage en kreditnota på den delen av beløpet som er feil.

2.2.3 Bilag

Bilag er grunnlag for regnskapet. Et bilag kan være en faktura, en nota, ei regning eller ei kvittering. Det er samme krav til bilag som til faktura.

2.2.4 Merverdiavgift (mva)

De fleste varer og tjenester er merverdiavgiftspliktige. Når du passerer 50. 000,- i omsetning i løpet av de siste 12 månedene, skal du søke om registrering i merverdiavgiftsmanntallet. Fra da av kan du trekke fra merverdiavgifta på det du kjøper, og du skal spesifisere merverdiavgifta på fakturaer som du skriver.

2.2.5 Registrering i Enhetsregisteret i Brønnøysund = skaffe seg et org.nummer

Du må ha et organisasjonsnummer for å kunne skaffe deg 1) et produsentnummer (hvis du ikke kun skal drive med hobbydrift) og 2) for å kunne søke produksjonstilskudd i jordbruket. Dette org.nr. kan du skaffe deg ved å gå inn på www.brreg.no. En slik registrering gjøres gjennom Altinn. Dersom du trenger hjelp til dette, ta kontakt med et regnskapskontor.

Det er viktig at registreringa i Brønnøysund-registeret er ferdig gjennomført i god tid innen 15. oktober eller 15. mars i et år dersom du skal søke om produksjonstilskudd på disse tidspunktene.

2.2.6 Produsentnummer

Du må skaffe deg et produsentnr. (som du trenger ved levering av landbruksprodukter til ulike bedrifter). Dette skaffer du deg ved å kontakte Landbrukskontoret. Du må da opplyse om følgende: navn på foretak, navn på person, gnr./bnr., fødselsnr. (11 siffer) og organisasjonsnr. (hvis du driver med noe mer enn hobbydrift).

2.2.7 Næringsspesifikasjon

Næringsspesifikasjon erstatter fra og med 2022 alle tidligere RF-skjema som vedlegg til skattemeldingen. Næringsspesifikasjonen må for de fleste leveres via et regnskapssystem men kan også legges inn direkte i skattemeldingen (gjelder næringsdrivende med inntekter inntil kr 50.000).

De som ikke har aktiv drift men leier ut bygninger eller eiendom, kan velge å legge inn opplysninger om inntekter og kostnader under eget punkt for utleie av fast eiendom, i skattemeldingen.

2.2.8 Andre oppgaveplikter

Foretak må også levere andre oppgaver til det offentlige. Hvilke oppgaver du skal levere er avhengig av type næringsvirksomhet og antall ansatte i foretaket ditt. Dette kan du finne ut ved å kontakte Brønnøysund-registrene eller se på www.brreg.no.

2.2.9 Oppgaver som arbeidsgiver

Som arbeidsgiver for en avløser f.eks, skal du foreta skattetrekk i lønnsutbetalingene, og betale arbeidsgiveravgift. Innrapportering av lønn, skattetrekk og arbeidsgiveravgift, skjer via a-meldinger (A 01) den 5. i hver måned. Innbetalingsfrist er annenhver måned, den 15. i månedene mars, mai, juli, september, november, januar. A-meldinger leveres som hovedregel elektronisk via Altinn.no. Det kan helt unntaksvis leveres a-melding på papirskjema. Virksomheter med ansatte kan ha plikt til å etablere ordning for obligatorisk tjenstepensjon (OTP), se Altinn.

Arbeidsgivere plikter også å tegne forsikring (yrkesskade-forsikring) til dekning av yrkesskade og yrkessykdom. Ta kontakt med et forsikringsselskap angående dette. Sjølstendig næringsdrivende anbefales også å ha frivillig yrkesskadetrygd i folketrygden i tillegg til yrkesskade-forsikring.

Les mer her: <https://www.nav.no/frivillig-yrkesskadetrygd>

Du må registrere arbeidstakerne dine i Arbeidsgiver- og arbeidstakerregisteret (Aa-registeret) hos NAV. Dette gjøres også via a-melding.

2.3 Tilskuddsordninger landbruk

2.3.1 Søknad om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket

Dette tilskuddet omfatter ulike tilskuddsordninger til husdyr og planteproduksjon. Tilskuddene kan søkes av alle foretak som er registrert i enhetsregisteret som et landbruksforetak og som driver vanlig jordbruksproduksjon (arealer/dyr).

Søknadsfrist er **15. oktober** for arealtilskudd, husdyrtilskudd, beitetilskudd, tilskudd til levert frukt, bær og grønt og avløsertilskudd, og **15. mars** for husdyrtilskudd og for å registrere dyr som gir grunnlag for avløsertilskudd og tilskudd for grovfôrareal.

Mer informasjon om ordningen finner du på Landbruksdirektoratets hjemmeside www.landbruksdirektoratet.no, under Jordbruk og Ordninger for jordbruk. Det bør søkes elektronisk via Altinn. Første gangs søkere må ta kontakt med Landbrukskontoret for å få ordnet produsentnr. og tilgang til søknadssystemet.

Landbrukskontoret er pålagt å kontrollere minst 10 % av alle foretak som søker. Det kontrolleres om opplysningene gitt i søknaden er riktige og om foretakene oppfyller vilkårene for tilskudd. Feilopplysninger i søknaden kan føre til avkorting i søknaden.

2.3.2 Mer om avløsertilskudd ved ferie og fritid

Foretak som har rett til produksjonstilskudd til husdyr kan også ha rett til avløsertilskudd. Det er gjennomsnittet av antall dyr foretaket disponerer pr. 1. mars og 1. oktober som avgjør tilskuddets størrelse. Avløsertilskudd - ferie og fritid er en refusjonsordning, dvs. at foretaket kan få refundert utgifter til lønn og arbeidsgiveravgift for avløsere over 15 år, og for kjøp av avløsertjenester fra sjølstendige næringsdrivende. Tilskuddet / refusjonen kan tidligst omsøkes 1. oktober, og utbetalingen skjer da i februar året etter.

Det søkes på samme skjema som produksjonstilskudd. Søknadsfristen er **15. oktober** hvert år. Dersom et foretak har utgifter til avløsning etter 15. oktober, kan dette etterrapporteres innen **10. januar**.

2.3.3 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel

Foretak med husdyr, og som har rett til produksjonstilskudd i jordbruket, kan også ha rett til tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel m.m. Ordningen gjelder også for planteprodusenter i onneperioder. Tilskuddet er en refusjonsordning der foretaket kan få refundert hele eller deler av utgiftene til avløsning der gårdbrukeren eller en annen med næringsinntekt fra bruket har vært syk m.m. Søknad fremmes elektronisk via Landbruksdirektoratet og Altinn. Det kan også søkes på papirskjema (LDIR-151). Søknadsfristen er senest ett år etter siste dag i den perioden du søker tilskudd for. Til søknaden må følgende dokumentasjon vedlegges: sykemelding e.l., dokumentasjon for utgifter til avløsning, dokumentasjon for sykepenger og/eller mottatt lønn i sykdomsperioden. Mer info om ordningen finner du på Landbruksdirektoratets hjemmeside www.landbruksdirektoratet.no Kontakt Landbrukskontoret for mer info om ordningen.

2.3.4 Søknad om regionalt miljøtilskudd (RMP)

Kan søkes av alle foretak som søker produksjonstilskudd. Tilskudd til åker i stubb, fangvekster, grasdekte soner i åker, soner for pollinerende insekter, miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, ugrasharving, bratt dyrka mark, skjøtsel av biologisk verdifulle arealer, beite av nasjonalt verdifulle kulturlandskap og skjøtsel av automatisk freda kulturminner m.m. Søknadsfrist: **15. oktober**. Her finner man mer info om søknadsordningene på hjemmesiden til Statsforvalteren i Innlandet og Statsforvalteren i Oslo og Viken. Det er ulike ordninger i hvert fylke. Kontakt Landbrukskontoret for mer info.

2.3.5 Søknad om spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Kan søkes av alle foretak som er berettiget produksjonstilskudd eller av eier av landbrukseiendom til bl.a. rydding og inngjerding av gjengrodd beiter; utvendig sikring av gamle bygninger; tiltak som tar vare på kulturhistoriske objekter eller områder; forurensningshindrende og hydrotekniske tiltak m.m. Søknadsfrist: **15. mars** hvert år. Kontakt Landbrukskontoret.

2.3.6 Søknad om tilskudd til drenering

Formålet med ordningen er å øke kvaliteten på tidligere grøftet jordbruksjord, samt å redusere faren for avrenning og erosjon. Det gis tilskudd til systematisk grøfting, usystematisk grøfting, avskjæringsgrøfting mm. Det er ingen søknadsfrist. Husk at søknaden må være godkjent før du kan starte på tiltaket. Kontakt Landbrukskontoret. Søknader omtalt i pkt. 2.3.1, 2.3.3, 2.3.4, 2.3.5 og 2.3.6 søkes elektronisk via www.landbruksdirektoratet.no

2.3.7 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket

Personer som eier/driver og bor på landbrukseiendom kan søke om støtte til langsiktig, lønnsom næringsutvikling knyttet til landbrukets ressurser. Det kan søkes støtte til tradisjonell driftsutbygging på landbrukseiendom, og til utvikling og investeringer i tilleggsnæringer knyttet til landbrukets ressurser (både jordbruk og skogbruk). Se www.innovasjon Norge.no og evt. kontakt Landbrukskontoret.

2.3.8 Etablererveiledning

Landbrukskontoret tilbyr veiledning til personer som ønsker å etablere næringsvirksomhet på eller i tilknytning til gårdsbruk. Det informeres om: Muligheter for å søke om støtte til prosjekter fra Innovasjon Norge og formelle krav fra det offentlige.

Det er ellers ansatt en egen etablererveileder for Hadelandsregionen. Han er tilknyttet Hadelandshagen. Bor du i Jevnaker eller Nittedal kan du også få gratis veiledning gjennom Etablerertjenesten i Viken. Se: <https://startupviken.no/etablerertjenesten-i-viken/> Se også kontaktinfo under pkt. 2.9 (Etablererveilederen).

2.3.9 Lån i Innovasjon Norge

Innovasjon Norge kan yte forskjellige typer lån både til landbruksformål og ulike innovasjonsprosjekter. Mer info finnes på www.innovasjon Norge.no

2.4 Om miljø og kvalitet

2.4.1 Krav om gjødslingsplan og plantevernjournal for søkere av produksjonstilskudd og regionalt miljøtilskudd

Alle søkere av produksjonstilskudd og regionalt miljøtilskudd skal ha en gjødslingsplan og en plantevernjournal for sitt foretak. Gjødslingsplan og plantevernjournal er et absolutt krav for å kunne søke om regionalt miljøtilskudd. De som søker produksjonstilskudd og mangler gjødslingsplan og/eller plantevernjournal, vil få en reduksjon i produksjonstilskudd.

2.4.2 Gjødslingsplan

Alle foretak med jordbruksareal som søker produksjonstilskudd og regionalt miljøtilskudd skal ha en gjødslingsplan. Det skal i utgangspunktet utarbeides ny gjødslingsplan før hver vekstsesong. Jordprøver, som bør tas hvert 5.–8. år på hvert skifte, er et grunnlag for utarbeidelse av gjødslingsplanen. Jordprøveutstyr kan lånes ved innbyggørsrvis på Gran Rådhus, tlf. 61 33 84 00. Jordprøvene kan leveres inn til innbyggørsrvis i høstsesongen. De blir da sendt til et analysesenter. Både Norsk Landbruksrådgiving og ulike regnskapskontor tar på seg gjødslingsplanlegging. Dersom man har en enkel driftsform, kan man søke Landbrukskontoret om godkjenning av flerårig gjødslingsplan.

2.4.3 Plantevernjournal

Formålet med en plantevernjournal er å kunne dokumentere hva du har sprøytet med og hvilke tiltak du har gjennomført. En plantevernjournal består etter behov av tre deler:

1. Sprøytejournal – som skal inneholde følgende opplysninger:

- Navn på plantevernmiddelet
- Tidspunkt for behandlingen
- Dose
- Området plantevernmiddelet er brukt på
- Hvilken vekst som er behandlet

2. Journal for vannbeskyttelse – skal føres dersom du sprøyter i nærheten av overflatevann og drikkevannskilder.

3. Journal for integrert plantevern – Her skal du begrunne valg av middel i sammenligning med andre middel og metoder. Også vise til overvåking av skadegjørere i forkant av sprøyting.

Opplysningene skal lagres i minst tre år. Journalen skal oppbevares på gården. I forbindelse med kontroll av søknad om produksjonstilskudd, må du minimum framvise «Sprøytejournal».

Mer informasjon om plantevernjournal kan leses på Mattilsynets nettsider – www.mattilsynet.no, og på Norsk Landbruksrådgiving sine nettsider – www.nlr.no. Søk etter «plantevernjournal» eller «mal for plantevernjournal».

2.4.4 Regler for spredning av husdyrgjødsel på jordbruksareal

Spredning av husdyrgjødsel er kun tillatt i perioden **15. februar til 1. november**. Det er ikke tillatt å spre gjødsel på snødekket eller frossen mark.

Spredning uten nedmolding/nedfelling på eng og annen grøde bør gjøres så tidlig i vekstsesongen at det er mulighet for betydelig gjenvekst som høstes eller beites, og dette skal gjøres **senest innen 1. september**.

Husdyrgjødsel kan bare spres på godkjent spredeareal. Det skal være disponibelt spredeareal på min. 4 dekar fulldyrket jord pr. gjødseldyrenhet. En gjødseldyrenhet tilsvarer 1 melkeku; 1,5 ammeku; 7 vinterføra sauer eller 2,5 avlspurke. Husdyrgjødsel spredd på åpen åker skal moldes ned straks og senest 18 timer etter spredning. Ved spredning av husdyrgjødsel i nærheten av boliger skal det tas hensyn til luktulempere og ulemper som følge av partikkelspredning. Se for øvrig Forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav.

Foto: Ingrid Oftedal.

2.4.5 Biologiske registreringer på eiendommen

Hadeland og Nittedal har et rikt biologisk mangfold, med mange sjeldne arter og viktige naturtyper. Mye av disse verdiene er knyttet til jordbruket, og dermed er mange registreringer gjort på landbrukseiendommer. De aller fleste registreringene som er gjort, er tilgjengelig på www.naturbase.no. Noen registreringer er unntatt offentlighet, men her er grunneier informert. Ved å sjekke hvilke registreringer som finnes på din eiendom i naturbasen, får du en god oversikt over hva som finnes av biologisk verdi. Ved å gå inn på naturbase.no og skru på de ulike kartlagene, kan du finne mer informasjon om registreringene. Det er utarbeidet en egen brukerveiledning til basen. Alle registreringene er viktige, men verneområder, utvalgte naturtyper og prioriterte arter har en ekstra beskyttelse i lovverket. Trenger du hjelp eller vil ha mer informasjon om dette, ta kontakt med miljørådgiver i din kommune.

2.4.6 Kulturminner

Har du kulturminner på din eiendom, kan du ikke foreta deg noe som skader kulturminnet. Dersom det drives/har vært drevet beiting og jordarbeiding kan du fortsette med dette, men du kan ikke gjøre inngrep eller endringer som skader kulturminnet. Dersom man ønsker noe gjort, eller opp-dager kulturminner, skal man søke/varsle Fylkeskommunen. Registrerte kulturminner på din eiendom finner du bl.a. på gårdskart på nett, se pkt. 2.5.1. Ta kontakt med Landbrukskontoret ved uklarheter.

2.4.7 KSL – Kvalitetssystem i landbruket

Kvalitetssystem i landbruket er bondens eget verktøy for styring og dokumentasjon av gardsdrifta. For å unngå trekk i oppgjør på korn, mjølk og slakt må bonden utføre en KSL-egenrevisjon en gang pr. år – bonden bestemmer tids-punkt sjøl. KSL har egenrevisjons-skjemaer som bonden skal fylle ut og på den måten gå igjennom kvalitetssystemet og drifta på garden. Dette må gjøres elektronisk via innlogging på hjemmesiden. Dersom det er umulig å få gjort egenrevisjonen via internett, må du ta kontakt med KSL. Internett adressen er www.ksl.no Tlf. 24 14 83 00, E-post ksl@norskmat.no Spørsmål vedrørende KSL må rettes til KSL-sekretariatet eller KSL-revisorer.

2.4.8 Økologisk landbruk

For å ha rett på offentlige tilskudd til økologisk landbruksproduksjon må du være godkjent av Debio. Debio er kontroll- og godkjenningssinstans for økologisk produksjon, foredling, omsetning og import i Norge. Varer kan ikke omsettes som økologiske uten at produsenten er godkjent av Debio. Kontakt Debio for mer informasjon eller se på www.debio.no.

2.5 Informasjon om gårdskart og jordleieavtaler

2.5.1 Gårdskart med bl.a. arealtall for jordbruket og grenser i skog og innmark

Gårdskart er en kombinasjon av økonomisk kartverk og flyfoto (ortofoto). Kartene viser eiendommens grenser og arealtall, samt arealtyper som dyrka mark, beiter, skog og annet areal. Man kan også finne andre opplysninger i gårdskartet slik som: erosjonsklassifisering, helling for jordbruksareal, fredete kulturminner, rødlistede arter, naturtyper m.m.

For de fleste eiendommer i alle kommunene på Hadeland og i Nittedal skal opplysningene på gårdskartene være riktige etter en korreksjonsrunde. På noen få eiendommer kan det fortsatt være feil med eiendomsgrenser som ikke er korrigert ennå. For å finne gårdskart for en eiendom kan du gå inn på <https://gardskart.nibio.no/search>. Legg inn kommune, gnr. og bnr. og klikk «Søk i Gårdskart».

2.5.2 Krav om 10-årige leieavtaler på jordbruksareal

En person som overtar en landbrukseiendom har driveplikt på den dyrkede marka så lenge han/hun eier den. Driveplikten kan imidlertid oppfylles ved å leie bort dyrkamarka for 10 år av gangen. Kjøper har ett år på seg fra han/hun overtar eiendommen til å bestemme seg for om han/hun vil bruke jorda sjøl eller leie den bort. Eier har ikke anledning til å si opp en 10-årig leieavtale, bortsett i de tilfeller hvor leieavtalen er misligholdt. Det kan etter en begrunnet søknad gis lemping på kravet om 10-årige leieavtaler. En slik søknad sendes Landbrukskontoret.

2.6 Erstatningsordninger

2.6.1 Tilskudd ved klimaforårsakede skader

- Tilskudd ved produksjonssvikt. I særlige tilfeller blir også redusert kvalitet av frukt og bær regnet som produksjonssvikt. Søknadsfrist **31. oktober**. Meld fra til Landbrukskontoret så tidlig som mulig.
- Tilskudd ved svikt i honningproduksjon. Frist for å melde fra til kommunen er seinest **15. september**. Søknadsfrist **31. oktober**. Kontakt Landbrukskontoret for mer informasjon.

Foto: Ingrid Oftedal.

2.6.2 Naturskadeerstatning

Naturskadeerstatning er erstatning til private grunneiere for tapstilfeller som det ikke er mulig å forsikre seg mot i en alminnelig forsikringsordning. Dette kan være veger, bruer, gjerder, jord- og skogbruksareal, og skog (ikke stormskader og skogbrann). Skader som direkte skyldes naturulykker (storm, flom, skred m.m.) kan gi rett til erstatning. Du kan søke om erstatning via et elektronisk søknadsskjema direkte til Landbruksdirektoratet, på www.naturskadeordningen.no. Søknadsfristen er innen tre måneder etter at skaden har skjedd. Legg ved søknaden bl.a. bilder, kart og dokumentasjon av gjenopprettingskostnader. Det er en egenandel på 30 prosent av første 100. 000 kroner pluss 15 prosent av beløpet som overstiger 100. 000 kroner. Veilag med flere grunneiere kan søke om erstatning i en samlet søknad for skade på felles vei. Kontakt Landbruksdirektoratet for mer informasjon.

For å få erstatning for skader på skog som skyldes brann eller storm, må man ha tegnet forsikring i Skogbrand.

www.skogbrand.no

Kontakt Landbrukskontoret for mer informasjon.

2.6.3 Erstatning for tap av husdyr (småfe og storfe) til rovvilt

Eieren av husdyret har rett til full erstatning når gaupe, bjørn, ulv eller kongeørn er årsak til tap av husdyr. I de tilfeller der en ikke finner kadaveret eller der det ikke er mulig å si sikkert hva som er skadeårsak, kan det bli gitt erstatning etter en sannsynlighetsvurdering.

Søknadsfrist er **1. november** i tapsåret.

Kontakt Statsforvalteren i det enkelte fylke for mer informasjon. Søknadsskjema finner du på [miljodirektoratets nettside](http://miljodirektoratets.nettside).

2.7 Skogbruk – planer, hogst og tilskuddsordninger

2.7.1 Skogbruksplan

I 2017 ble det utarbeidet skogbruksplan for de fleste skogeiendommene over 100 da på Hadeland. I Nittedal ble det utarbeidet skogbruksplaner i 2014. Ta kontakt med tidligere eier, om han har skogbruksplanen. Den er et svært nyttig redskap når en skal gjøre seg kjent i skogen og planlegge aktiviteten framover. Her er det oversikt over areal, tømmervolum, tilvekst, hogstklasse- og bonitetsfordeling og et forslag til årlig hogstkvantum.

For skogeiere med mer enn 50 da skog er skogbruksplan et viktig verktøy for å ha avklart miljøverdier på eien- dommen. Dersom du ikke har fått planen hos tidligere eier, ta kontakt med Landbrukskontoret for å høre om slik plan foreligger.

2.7.2 Hogst av tømmer

Før du hogger tømmer for salg, må du sikre deg at du har avsetning for tømmeret. Dette kan du gjøre ved å henvende deg til en av de fem sertifiserte tømmerkjøperne i regionen. Alt tømmer som selges, må omsettes miljøsertifisert gjennom PEFC eller FSC – ordningen. Tømmerkjøperne ordner kontakt med skogsentreprenører som benytter hogstmaskiner og lassbærere til hogst og transport ut av skogen. Når du inngår hogstavtale, avklar med en gang om tømmerkjøperen skal organisere planting eller om du vil gjøre det sjøl. Med så store maskiner, og skiftende vær og føreforhold som vi nå har, tenk også igjennom om entreprenøren skal slette kjørespor, eller om du vil ordne det sjøl! Tømmerkjøperne er:

- Viken Skog: Vladislav Skorobogatyi (Hadeland), telefon 98 64 58 20, e-post vlslk@viken.skog.no
Morten Velo (Vestsiden), telefon 45 50 51 58, e-post mve@viken.skog.no
Vegard Tønsberg (Nittedal), Telefon 90 54 40 21, e-post vto@viken.skog.no
- Nortømmer: Aleksander Wogstad, telefon 95 70 69 88, e-post aw@nortommer.no
- SB skog: Geir Sandberg, telefon 47 28 42 39, e-post gsa@sbskog.no
- Glommen Skog AS: Helge Syver Holte, telefon 91 13 81 55, e-post hsh@glommen.no
Erik Nesthorne, telefon 90 09 32 19, e-post ern@glommen.no
- Glommen Mjøsken skog: Nils Gedde (Nittedal), telefon 45 44 86 07, e-post: ng@glommen-mjosken.no

2.7.3 Skogfond (tidligere "skogavgift")

Alle skogeiere som selger tømmer, må sette av 4 – 40 % av salgsverdien på en skogfonds-konto. Dette avtales med tømmerkjøper, når kontrakt for salg av tømmer inngås. Skogfond trekkes automatisk av tømmeroppkjøret. Skogfondskontoen forvaltes av Landbrukskontoret. Skogeierne kan bruke midlene til investeringer på skogeiendommen, særlig til skogkultur (planting, ungskogpleie o.s.v.) og til nybygging, opprusting og vedlikehold av skogsveger. Det bør settes av minimum 15 % i skogfond til investeringer i planting og ungskogpleie.

Gjør du arbeidet sjøl, kan skogfondet lønne eget arbeid i skogen.

Skogeier kan sjøl registrere tiltak via nettportalen skogfond.no eller ved registreringsskjema LDIR-909, som fylles ut og underskrives. Du finner skjemaet på Landbruksdirektoratets hjemmeside. Dersom du er usikker, ta kontakt med Landbrukskontoret.

Bruk av skogfond gir 85 % skattefordel. Eieropplysninger i skogfondskontoen oppdateres ikke automatisk ved eierskifte, så husk å melde fra om ny hjemmelshaver og nytt bankkontonr. Alle vegtiltak utenom vegvedlikehold på inntil kr 4,- pr. løpemeter må omsøkes. Ta kontakt med Landbrukskontoret! Mer info på www.skogfond.no.

2.7.4 Tilskuddsordninger i skogbruket

Det kan søkes tilskudd til skogkultur: Markberedning, ungskogpleie og kunstig kvisting, og til bygging/opprusting av skogsbilveger. Disse ordningene kalles Nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK-midler).

Fra 2016 gis det tilskudd til klimatiltak i skogbruket. Pr 2023 er dette tilskudd til tettere planting, suppleringsplanting og gjødsling. Tilskuddene skal stimulere til økt vekst i skogen, og dermed økt binding av karbon og reduksjon av CO₂ i atmosfæren. Skogen binder halvparten av CO₂-utslippene i Norge, ca. 27 av 53 millioner tonn.

Ta kontakt med Landbrukskontoret før du setter i gang med tilskudds-berettigede tiltak. Veiledning ved: Jon-Gerhard Johansen, telefon 46 89 63 82, e-post jon-gerhard.johansen@gran.kommune.no, Øyvind Sørhuus, telefon 90 54 65 90, e-post oyvind.sorhuus@gran.kommune.no, Helge Midttun, telefon 46 94 57 98, e-post helge.midttun@gran.kommune.no

2.8 Krav ved endring på landbrukseiendom

- Hvis du vil kjøpe tilleggsjord til landbrukseiendommen din, må du som regel ha konsesjon. Kontakt Landbrukskontoret.

- Hvis du vil dyrke opp nye arealer til jordbruksformål, må du som regel søke Landbrukskontoret om dette.

- Dersom du planlegger å bruke jordbruksareal til annet enn jordbruksproduksjon, må du søke samtykke til omdisponering av dette arealet. Ta kontakt med kommunen for mer informasjon.

- Dersom du ønsker å føre opp bygg på jordbruksareal, må du sjekke med kommunen om du trenger samtykke til omdisponering, og eventuelt tillatelser etter plan- og bygningsloven.

- Dersom du ønsker å selge jord eller annet areal som hører til landbrukseiendommen din, må du søke kommunen om deling.

- Dersom du skal bygge landbruksvei, må du søke landbrukskontoret om dette og få skriftlig godkjenning før du setter i gang med arbeidet.

2.9 Aktuelle internettadresser og telefonnummer

Organisasjon / tema	Internett-adresse, tlf.nr.	Tilleggsopplysninger
Bedriftsveiledning (Brønnøysundregistrene) (tidligere Narviktelefonene)	Tlf. 80 03 38 40	Gratis rådgivning for oppstart og drift av foretak.
Brønnøysundregistrene	www.brreg.no 75 00 75 00 (09 – 12)	Registrere og endre opplysninger i Enhetsregisteret.
Etablererveileder for Hadeland	erik.schjerven@hadelandshagen.net, 99 15 20 98	
Etablererveiledning Jevnaker: Ringerike etablererkontor	e-post: vm@paninnovasjon.no 92 88 02 33	
Etablererveiledning Nittedal: Nedre Romerike etableringskontor	e-post: etablerer@norgesvel.no 47 75 01 05	
Faggruppe ung / ny i Landbrukets fagråd Hadeland og Nittedal	v. koordinator Margrethe Bjørge E-post: ungbonde@gmail.com 92 40 53 90	Jobber for å få til faglige og sosiale møter for unge og nye gårdbrukere.
Gårdskart	https://gardskart.nibio.no/search	
Gran kommune, Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal	www.gran.kommune.no Se boks under Tjenester med «Landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal».	
Innovasjon Norge	www.innovasjonnorge.no	Bl.a. bygdeutviklings-midler og landbrukslån
Kart - digitale - for Hadeland og Nittedal	www.gran.kommune.no Finn det under Tjenester: Bolig, eiendom og kart -> Kart -> Kommunekart www.jevnaker.kommune.no Kart i menyen helt øverst. www.lunner.kommune.no Søk etter kart i søkerubrikken øverst – finner da «Lunner Gran kart», eller finn det under «Plan, bygg og eiendom» -> Kart -> Vår karttjeneste. www.nittedal.kommune.no På forsida: klikk på Eiendom, næring og samferdsel. Der finner du kart.	
KSL - Kvalitetssystem i landbruket	www.ksl.no 22 05 47 00	- Regelverk - Egenrevisjonsmaterieill
Landbruksdirektoratet	www.landbruksdirektoratet.no	- Info om tilskuddsordninger og andre ordninger i landbruket m.m. - Søknad om produksjonstilskudd mm.
Lover og forskrifter	www.lovdata.no	
Mattilsynet, Avdeling Nordre Buskerud, Hadeland, m.fl. Avdeling Romerike (Nittedal)	www.mattilsynet.no 22 40 00 00	Forvalter lover ang. dyrevelferd og matproduksjon
Norsk Landbruksrådgiving Innlandet	https://innlandet.nlr.no Tlf. 62 55 02 50	
Norsk Landbruksrådgiving Øst	https://ost.nlr.no Tlf. 48 16 31 00	
Registrering av foretak	www.altinn.no	
Skatteetaten	www.skatteetaten.no	Skatt, mva, arbeidsgiveransvar
Starte og drive bedrift	www.altinn.no/starte-og-drive	
Statsforvalteren i Innlandet, seksjon for landbruk og mat	www.statsforvalteren.no/nb/innlandet/landbruk-og-mat/	Bl.a. info om Regionalt miljøtilskudd i Innlandet
Statsforvalteren i Oslo og Viken, seksjon for landbruk og mat	www.statsforvalteren.no/oslo-og-viken/landbruk-og-mat/	Bl.a. info om Regionalt miljøtilskudd i Viken
Økologisk landbruk	www.debio.no	

3. Informasjon om en del bedrifter og organisasjoner med tilknytning til landbruket på Hadeland og Nittedal og som også er medlemmer i Landbrukets Fagråd Hadeland og Nittedal

Vekstra Hadeland Regnskap

Tlf. 61 31 30 30, e-post: hadeland@vekstra.no

Nettadresse:

www.vekstra.no/autorisert-regnskapsforer-hadeland

Arbeidsfelt: Regnskap og økonomisk rådgivning innen landbruket. Bistår bl.a. ved eierskifte og etablering av ny virksomhet.

Brandbu Bondelag

Leder: Kari Sofie Asmyhr Østen, tlf. 97 50 70 02,

e-post: kari.sofie.asmyhr.osten@tine.no

Gran Bondelag

Leder: Olaf Espen, tlf. 90 54 22 05,

e-post: oespen@online.no

Jevnaker Bondelag

Leder: Eivind Wårum, tlf. 99 73 42 83,

e-post: e.waarum@hotmail.com

Lunner Bondelag

Leder: Eldrid Kjernli Skau, tlf. 97 65 33 01,

e-post: eldridskau@gmail.com

Nittedal og Hakadal Bondelag

Leder: Olav Skrøver Aaraas, tlf. 96 62 63 47,

e-post: olav.aaraas@gmail.com

Arbeidsfelt alle bondelaga:

Fag(lig) forening for bønder. Innspill til Norges Bondelag sentralt i forbindelse m. jordbruksforhandlinger.

Faglige og sosiale arrangement for bønder lokalt.

Infoarbeid om landbruket overfor lokalsamfunnet.

Bondelaget sentralt kan yte økonomisk og juridisk rådgivning til medlemmer.

Hadeland Bonde- og Småbrukarlag

Kontaktperson: Victoria Stormdal, tlf. 458 86 487,

e-post: victoriastormdal@gmail.com

Arbeidsfelt: Fagforening for bønder og småbrukere.

Viken Skog - Hadeland skogeierlag

Leder: John-Anders Strande, tlf. 97 00 31 64,

e-post: john_strande@hotmail.com

Nettadresse: www.viken.skog.no/omrader/hadeland

Arbeidsfelt: Tilse at Viken Skog gjør jobben sin for medlemmene. Kurs og sosiale samlinger for medlemmene. Infoarbeid om skogen og skogbruket overfor lokalsamfunnet. For mer info om kurs for nye skogeiere etc., ta kontakt med leder.

Landbrukstjenester Hadeland Toten (Avløserlaget)

Daglig leder: Anita Ødegård, tlf. 61 19 76 63

(man.- tors.) / 95 92 48 90,

e-post: anitaht@hadelandavloserlag.no.

Adresse: Fjordgt. 10, 2843 Eina.

Nettadresse: www.hadelandavloserlag.no

Arbeidsfelt: Skaffe avløsere til gardbrukere i forbindelse med ferie, fritid, permisjoner og sykdom; og ordne med lønnsutbetalinger til avløserne. Sykdomsavløsning for alle, også de som ikke er medlemmer.

Hadeland Sau og Geit (Tidligere Saueavlslaget)

Leder: Sondre Imsgard, tlf. 90 56 97 51,

e-post: neveimsg@online.no

Arbeidsfelt: Arrangere fagmøter gjennom Landbrukets Fagråd – faggruppe sau, arrangere kåring av værlam, har aktiviteter vedrørende gjeterhunder.

Nettadresse: www.nsg.no/oppland/

Norsk Landbruksrådgiving Innlandet

Tlf. 62 55 02 50, e-post: innlandet@nlr.no

Arbeidsfelt: Driver faglig veiledning for praktikere på alle nivå innen korn, oljevekster, gras, potet, grønnsaker, frukt og bær. Har rådgivingskompetanse på økologisk produksjon, presisjonslandbruk, klima, landbruksbygg, økonomi og HMS. Arrangerer markdager i ulike vekster og ulike fagmøter og kurs. Alltid tilgjengelig ved spørsmål. Medlemsskriv og oppdatert informasjon pr. e-post gjennom sesongen.

Nettadresse: <https://innlandet.nlr.no>

Brandbu og Tingelstad Almenning

Tlf. 61 33 64 90, e-post: post@b-t-a.no

Nettadresse: www.b-t-a.no

Gran Almenning

Tlf. 61 31 30 50, e-post: firmapost@gran-almenning.no

Nettadresse: www.gran-almenning.no

Lunner Almenning

Tlf. 61 32 30 00, e-post: post@la.no

Nettadresse: www.la.no

Jevnaker Almanning

Tlf. 90 13 03 69, e-post: firmapost@jevnaker-almenning.no.
Nettadresse: www.jevnaker-almenning.no

Arbeidsfelt alle almenningene:

Almenningene eies av de bruksberettigede i ulike geografiske områder. Eier og forvalter store skogarealer, utleie og salg av jakt-retter og -kort.

De som har almenningsrett (de bruksberettigede) har rett til uttak av trelast til dekning av eiendommens behov ved jordbruksmessig drift etter forhåndsgodkjenning av almenningsstyret. Almenningen kan også gi bidrag til en del byggematerialer som erstatter trevirke (byggevarer, husdyrinnredning m.m.). Ved eiendomsoverdragelse må det umiddelbart gis melding om ny eier til vedkommende almenning

Tine

Kontaktperson: Medlemssjef Østlandet Sør, Lill-Anett Elgesem, tlf. 482 55 879, e-post: lill.anett.elgesem@tine.no

Nye produsenter i TINE får en nybrukerpakke første driftsår. Den inkluderer blant annet merpris på mjølk, ti gratis timer med rådgivning, gratis Avlsplan Super og tilbud om møter for nye medlemmer.

Nortura

Kontaktperson: Elisabeth Kluften, tlf. 91 83 41 80,
Nortura Medlemssenter: 95 51 84 00
Nettadresse: www.nortura.no

Arbeidsfelt: Mottak av slakt av storfe, sau/lam, gris, kylling, samt mottak av egg. Rådgivning og formidling av livdyr.

Strand Unikorn avd. Hadeland (Tidligere Hadeland Kornsilø og Mølle)

Tlf. 62 35 15 00, vakttelefon: 91 53 82 93,
e-post: post@strandunikorn.no
Nettadresse: www.strandunikorn.no

Arbeidsfelt: Produksjon og salg av kraftfôr til storfe, gris, fjørfe og hest. Plantekulturprodukter inkl. gjødsel. Kornmottak. Høy rådgiverkompetanse innen alle produkt-områdene som de leverer til landbruket.

Felleskjøpet avd. Hadeland

Tlf. 72 50 50 50 (sentralt: delebestilling og kundeservice),
99 27 67 83 (butikk Hadeland), 97 58 16 61 (kornmottak Hadeland), 99 27 83 27 (verksted Hønefoss).
Nettadresse: www.felleskjopet.no

Felleskjøpet er et samvirke eid av 44 000 bønder. På Lunner finner du kornmottak og butikk med landbruksvarer, kraftfôr, tonnvarer og mye mer. Felleskjøpet har serviceverksted for traktor og utstyr med base på Felleskjøpet Hønefoss og flere servicebiler stasjonert på Hadeland.

Alle som driver en landbruksbedrift/landbruksrelatert næring kan bli medlem i Felleskjøpet og bl.a. få tilgang til sin egen side på internett med all info rundt fakturaer, bestillinger, årlig kjøp og kornsalg. Medlemmer i oppstartsfasen tilbys etableringsbonus i 3 år. Mer informasjon får du på våre nettsider eller i fagdisk i butikken.

Eik Senteret, Jaren

Tlf. 61 31 38 50, vakttelefon: 91 15 50 44,
e-post: svein.nordli@eiksenteret.com
Nettadresse: www.eiksenteret.no/gran

Arbeidsfelt: Tilbyr komplett tilbud til Hadelandsbonden innen traktor, skurtreskere, redskap. Utfører service og har eget verksted.

Energigården, Brandbu

Tlf. 61 33 60 90 og 90 50 60 90,
e-post: post@energigarden.no
Nettadresse: www.energigarden.no

Arbeidsfelt: Tilbyr bl.a. kurs i gardsvarme med både flis- og halmfyringsanlegg, og vedkjel, og kurs om solenergi; konsulenttjenester innen bio- og solenergi; og energi- og klimarådgiving for gårdsbruk.

Landkreditt Forsikring, ved Hadeland og Omegn Forsikring as

Kontaktperson Anne Cathrine Heier. Tlf. 91 32 41 43,
E-post: anne.cathrine.heier@agentlandkreditt.no
Nettadresse: www.landkreditt.no

Arbeidsfelt: Landkreditt Forsikring er bondens eget forsikringsselskap. Vi tar forsikringspraten på gården for å tilby riktig forsikring tilpasset ditt behov. Er du Bondelagsmedlem kan vi tilby personforsikringer til markedets beste priser. Ønsker du kontakt med bank eller landbruksmegler, hjelper vi deg gjerne med det også. God rådgiving, konkurransedyktige priser og høy service.

Varig Hadeland Forsikring, Gran (tidligere Hadeland Gjensidige Brannkasse)

Tlf 61 32 72 50, E-post: post@varighadeland.no
Nettadresse: <https://varighadeland.no>

Ønsker du kontakt med landbruksrådgiver, hjelper vi deg gjerne med det også. God rådgiving, konkurransedyktige priser og høy service.

Rådgivere: Inger Knoph Tingelstad:
inger-knoph.tingelstad@varighadeland.no eller
tlf. 95 99 47 16.

Knut Magnus Lund: knut-magnus.lund@varighadeland.no eller tlf. 91 75 30 09.

Arbeidsfelt: Er landbrukets hovedleverandør av forsikringer. Svært opptatt av forebygging av skader – tilbyr gode tilskudd til skadeforebyggende tiltak og årlig rabatt hvis man har gjennomført slike tiltak. Lokalt og kundeeid forsikrings-selskap med hovedkontor på Gran. Har forsikret landbruket på Hadeland siden 1855. Er eier i, og samarbeidspartner med, Frende Forsikring.

Sparebank 1 Ringerike Hadeland

Kontaktpersoner på landbruk:
Anne Marie Olimb, tlf. 98 66 76 27,
e-post: annemarie.olimb@rhbank.no
Nettadresse: www.rhbank.no

Arbeidsfelt: Tilbyr betalingsformidling, finansiering, driftskreditt, plassering, forsikring, pensjon etc.

Sparebank1 Økonomihuset AS

Kontaktpersoner på landbruk:
Kjell-J. Nielsen Strand, tlf. 47 64 84 14,
e-post: kjell.strand@okohuset.no

Arbeidsfelt: Tilbyr rådgiving og regnskapsførsel.

Foto: Ingrid Oftedal.

4. Barne- og ungdomsorganisasjoner innen landbruket på Hadeland og Nittedal

Organisasjon	Kontaktperson	Tlf.	E-postadresse
Tingelstad 4H	Ingebjørg Ulset	48 17 98 47	ulset.ingebjorg@gmail.com
Moen 4H	Kristine Bjørlien Nordheggen	91 15 64 43	kristine.bjorlien@gmail.com
Vestgarden Wien 4H Gård, Vienlinna 276, Gran		97 66 48 56	
Grane 4H, Granåsen	Maren Koller Kirsten Koller Hoff	95 14 66 29 91 31 14 10	maren.koller@outlook.com
Lunner 4H	Trenger nye klubbrådgivere. Er du interessert, ta kontakt med fylkeskontoret for 4H.	92 05 73 17	Fylkeskontor: 4hoppland@4h.no
Jevnaker 4H	Linda Johnsen	91 74 37 13	lj77@broadpark.no
Staven 4H (Nittedal)	Hege Haugen Alme	98 61 25 12	rulsehege@hotmail.com
Gran/Brandbu Bygdeungdomslag	Siri Torgersen Grinder	46 91 55 41	siritgrinder@gmail.com
Jevnaker Bygdeungdomslag	Per Ole Bratvold	99 30 38 82	pob123pob@gmail.com

Hefтет er revidert oktober 2023. Utgiver tar forbehold om at det kan være små feil i heftet.